

Порівняння практичного й онтологічного підходів до проблеми ідентичності особистості в аналітичній філософії

Олена Оліфер

Анотація. У статті розглянуто проблему ідентичності особистості в аналітичній філософії, яка полягає в питанні, чому особистість залишається ідентичною собі протягом часу, і на чому ґрунтується її ідентичність. В аналітичній філософії проблему ідентичності особистості зазвичай розглядають в онтології. Однак, як показав Д. Парфіт, проблема ідентичності особистості не має значення в метафізиці. Він пропонує, що її слід переглянути з позицій етики. Завдяки його впливовим працям проблему ідентичності особистості почали розглядати в практичній філософії. З 1980-х років аналітичні філософи розробляють два підходи до зазначеної проблеми. Перший підхід — нормативний. Відповідно до нього, завдяки ідентичності особистості людина перетворюється на моральний суб'єкт. Без ідентичності індивід взагалі не зможе стати особистістю. Інший підхід — наративний, який пояснює, що особистість поєднує різний досвід у наративі, і це спосіб, завдяки якому особистість залишається тією самою в часі. Незважаючи на різницю між цими двома підходами, вони обидва засновані на одній концептуальній моделі — понятті практичної ідентичності. У статті ми пропонуємо, що наративні та нормативні теорії ідентичності особистості слід розглядати в межах практичного підходу до проблеми, який протиставляється метафізичному. У цій статті наведено ключові ідеї практичного підходу до особистості ідентичності та порівняно їх з ідентичністю особистості в онтології. Ці три ключові аспекти — розуміння поняття «особистість», інтерпретація ідентичності та спосіб вирішення проблеми критеріїв ідентичності особистості. У практичному підході до ідентичності особистості є суб'єктом діяльності. Ідентичність розглядається через концепцію приписування дій. Ідентичність особистості полягає в єдності власного «Я». Питання критеріїв ідентичності особистості стає питанням реїдентифікації. Ідентичність особистості ґрунтується не на критеріях, а на механізмі приписування дій. У порівнянні з розумінням ідентичності особистості в онтології, практичний спосіб розгляду підкреслює, що ідентичність — це процес підтримання єдності власного «Я» в часі за допомогою приписування дій.

Ключові слова: суб'єкт діяльності, приписування дій, ідентичність особистості, практична ідентичність, критерій ідентичності особистості, аналітична філософія.

Вступ

Проблема ідентичності особистості — проблема тяглості сталого й самототожного Я особистості в часі попри зміни, що відбуваються, — розкривається з різних позицій у філософії. В аналітичній філософії, зокрема, наявні три напрями, у межах яких здійснюють аналіз цієї проблеми: онтологічний, нормативний і наративний. Онтологічний напрям є історично першим. Його витoki сягають філософії Нового часу, коли ця проблема вперше була поставлена Дж. Локком як самостійна. Онтологічний підхід в аналітичній філософії вибудовує сучасний погляд на проблему ідентичності на основі локкіанської концепції. Зазначений підхід представлений працями П. Грайса, С. Шумейкера, Дж. Перрі, Р. Нозіка, Г. Нунана та ін. Однак, із 1980-х років в аналітичній філософії починається пошук нових підходів до проблеми ідентичності.

Причиною цього стала публікація статті Д. Парфіта «Ідентичність особистості» [18]. У ній, а пізніше також у монографії «Причини й особистості», обґрунтовано позицію, що ідентичність особистості — не та проблема, яка важлива в онтології для опису буття особистості в часі: наявність (або відсутність) ідентичності не впливає на позицію особистості щодо самої себе й не враховується нею у ході прийняття рішень [19, с. 217]. Сама категорія ідентичності видається Д. Парфіту доволі суперечливою. Він зазначає, що в онтологічному напрямі ідентичність особистості — це відношення типу рівності між етапами буття особистості, але це відношення повинно ґрунтуватися на критерії або психічній протяжності, тобто тяглості психічних процесів у часі, або на фізичній протяжності, тобто тяглості фізичного тіла в часі. Він аналізує вимоги до критерію ідентичності, висунуті Б. Вільямсом, на думку якого, якщо ідентичність особистості розглядається як онтологічне відношення, то вона не може полягати в чомусь тривіальному; ідентичність особистості розуміється як відношення внутрішнє, а тому вона не може ґрунтуватися на зовнішній оцінці [19, с. 267]. Однак у серії уявних експериментів Д. Парфіт показує, що ці умови не виконуються. Зрештою, якщо ідентичність особистості неможливо обґрунтувати, виходячи з внутрішніх відношень між психічними процесами, тоді звертаються до фізичної протяжності особистості, однак остання часто

тривіалізується. Тобто ідентичність або не є внутрішнім відношенням, або полягає в чомусь тривіальному [19, с. 271]. Д. Парфіт зазначає, що як прояв відношення типу рівності в онтології ідентичність особистості пов'язана з двома різними видами тотожності: з кількісною та якісною [19, с. 202]. Кожен із запропонованих в аналітичній філософії критеріїв ідентичності заснований тільки на одному виді тотожності. Тому стаються такі випадки, де категорія ідентичності повинна бути застосована для прояснення ситуації, але вона не прояснює нічого, а навпаки тільки ускладнює.

Зазначимо, Б. Вільямс також висуває погляд, що, якщо критерій ідентичності виконується в більшості ситуацій, але не в усіх, то слід визначити два критерії ідентичності, оскільки існує два види тотожності: якісна та кількісна [26, с. 21]. Проте тоді поставало питання, як використати ці два критерії разом і чи не призведе це до виникнення нових суперечностей. Т. Сайдер вважає, що створити несуперечливу концепцію, яка б поєднувала обидва критерії — психічний і фізичний, — неможливо, оскільки жоден із цих двох критеріїв не кращий за інший, і використання жодного з них не дає переваги в порівнянні з іншим; і, крім того, жоден із критеріїв не є більш прийнятним за інший. Якщо в певній ситуації один критерій проявляє себе в застосуванні краще, ніж інший, то це не дає йому абсолютної переваги [22, с. 195]. Т. Сайдер робить висновок, що кожен із критеріїв, розглянутий самостійно, не кращий за інший, а якщо створити певний синтез із них чи запропонувати новий критерій, то він буде менш прийнятним за попередні два або програватиме їм під час застосування [22, с. 200].

Зазначене показує, що ідентичність особистості як категорія онтології завжди міститиме суперечності, тому неможливо з достовірністю стверджувати, що особистість має ідентичність. А якщо факт наявності ідентичності завжди підлягає сумніву, то від ідентичності неможливо відштовхуватися під час розгляду інших проблем. Тому Д. Парфіт пропонує відновитися від ідентичності як категорії онтології та спробувати розглянути її в інших царинах. Він робить спробу переосмислити проблему ідентичності у сфері етики, започатковуючи нормативний або етичний підхід до проблеми ідентичності. Відповідно до цього підходу, особистість розглядають як моральну сутність, а проблему ідентичності досліджують у зв'язку з покладанням обов'язку та відповідальністю: незмінність особистості протягом тривалого часу пояснює, чому певна особа повинна нести відповідальність за майбутні результати своїх теперішніх вчинків. Майже одночасно з етичними концепціями починає розвиватися наративний напрям у вивченні

ідентичності особистості. Ключова теза наративного напрямку — особистість об'єднує свій розрізнений досвід у наратив або ланцюжок взаємопов'язаних подій, а потім проживає своє життя відповідно до створеної історії. Ми більш детально розглянули ці напрями в попередніх публікаціях [16, 17]. Зазначимо, що нормативні та наративні концепції мають багато спільного: обидва напрями засновані на так званій практичній ідентичності. На наш погляд, «практична ідентичність» — це концептуальна модель ідентичності, що використовується аналітичними філософами, коли проблему ідентичності особистості починають розглядати в практичній філософії. Ця концептуальна модель має певні відмінності від онтологічної. Оскільки практична ідентичність представлена працями багатьох філософів, зокрема М. Шехтман, К. Корсгаард, К. Ровейн, К. Еткінза, Д. Шумейкера та ін., можемо говорити про наявність певного практичного підходу до розгляду ідентичності особистості. Мета нашої статті — окреслити практичний підхід в аналітичній філософії, з'ясувавши його характерні риси, а для цього ми порівняємо практичний та онтологічний підходи до розгляду проблеми ідентичності особистості.

Практичний підхід до проблеми ідентичності особистості

Однієї з перших поняття «практична ідентичність» почала вживати К. Корсгаард. Вона вважає, що практична ідентичність — це реалізація ідентичності особистості в межах соціальних ролей. Людина реалізує свою функціональну здатність бути особистістю в різних вимірах, наприклад, в етнічній, гендерній, конфесійній приналежності, у реалізації себе в межах певної професії, сім'ї або дружньому спілкуванні. Практична ідентичність — це все, що дає людині причини чинити як особистість, тобто як моральна істота, що усвідомлює та скеровує власну діяльність, покладає на себе відповідальність за вчинки та діє на підставі обов'язку [7, с. 20].

На нашу думку, таке визначення потребує уточнення. Досліджені нами нормативні та наративні концепції показують, що вони мають спільне розуміння понять «особистість» та «ідентичність особистості», а також розвивають схоже розуміння щодо способу, завдяки якому особистість залишається ідентичною собі в часі. Тому, ми вважаємо, що практична ідентичність — це певна концептуальна модель ідентичності у практичній філософії. Практична ідентичність лежить в основі практичного підходу до проблеми ідентичності особистості, який протиставляється онтологічному розумінню цього питання.

Спершу зауважимо, що нормативні й наративні концепції виходять із функціонального розуміння особистості: особистість — це певна функція людини, яка полягає у здатності пізнавати й діяти на основі сприйнятої інформації [7, с. 39–40]. Такий функціональний вимір людини позначається поняттям «agent». В українській мові немає прямого відповідника цьому слову. Зазвичай його перекладають як «суб'єкт». Однак оскільки повсякчас підкреслюють здатність особистості до діяльності, то ми конкретизуємо поняття «agent» як «суб'єкт діяльності». М. Слорс вважає, що особистість є суб'єктом діяльності, коли несе відповідальність за дію, тому що тоді інші приписують їй цю дію особистості, а значить ідентифікують особистість як суб'єкта діяльності [22, с. 64]. К. Корсгаард пропонує коротке визначення цього поняття як «автономної і діяльнісної причини власних дій» [7, с. 213]. Автономність означає розуміти зроблені дії як власні, тобто передбачає наявність свідомості й самосвідомості. Ця риса дозволяє особистості формувати певні принципи власної діяльності [9, с. 104]. За М. Братманом, бути діяльнісним означає мати здатність до планування й цілепокладання [2, с. 27]. М. Шехтман узагальнює так: здатність бути суб'єктом діяльності включає в себе усвідомлення власних дій і покладання відповідальності на себе за їхнє виконання, що передає лексемою «accountability» [21, с. 14–15].

Практична ідентичність особистості розглядається через діяльність. К. Корсгаард називає цей процес самоформуванням, самостворенням особистості, оскільки діяти означає створювати власне Я [8, с. 102]. Практична ідентичність розуміється через концепцію атрибуції діяльності. Дж. Маккі та М. Айерс розглядають ідентичність як зв'язок, що встановлюється між особистістю та виконаною дією [1, 13]. Здійснюючи дію, особистість усвідомлює її і приписує собі як власну. Унаслідок цього між дією і її виконавцем встановлюється зв'язок. Цей зв'язок є ідентичністю [1, с. 219]. Оскільки людина має ідентичність, вона здатна нести відповідальність. Без ідентичності індивід не є особистістю, що означає несформоване Я і відсутність усвідомлення виконаної дії.

К. Корсгаард натомість вважає, що ідентичність виникає не тільки в результаті виконаної дії. Формування ідентичності починається на етапі формування мотиву, оскільки вже під час планування діяльності людина неодмінно зіштовхнеться із ситуацією боротьби мотивів. Боротьба мотивів — це те, що розколює її Я, тому з необхідністю треба робити вибір на користь одного певного мотиву. Обирання мотиву в ситуації боротьби мотивів є первинним привласненням, адже людина

вже на цьому етапі усвідомлює себе як автора своєї дії, а свій вибір розцінює як власний [6, с. 111–112]. У ситуації вибору людина вже реалізує себе, як особистість. К. Корсгаард почасти розвиває концепцію Г. Франкфурта, який вважав, що ситуація вибору між суперечливими мотивами здійснюється «від усього серця» або «усім еством». «Wholeheartedness», тобто стан, під час якого здійснюється вибір усім серцем, — це атрибутивна властивість особистості: вибір від усього серця призводить до утворення ієрархії мотивів, а це зі свого боку означає виникнення цілісного Я. Так, Г. Франкфурт пов'язує це з виникненням бажань першого й другого порядків [5, с. 7]. Бажання першого порядку — найпростіші бажання, що виникають в індивіда. Вони виражаються формулою «А хоче зробити Х», де «А» — це будь-який індивід, а «зробити Х» означає виконати будь-яку дію. Бажання суб'єкта А безпосередньо пов'язані з виконанням дії Х. Водночас бажання виконати дію Х — це тільки один із мотивів поведінки, а виникнення бажання виконати дію не означає, що особистість обов'язково зробить цю дію [5, с. 7]. Бажання другого порядку — це певна надбудова над бажанням першого порядку. Якщо бажання першого порядку може бути виражене фразою «А хоче зробити Х», то бажання другого порядку можна описати, як «А хоче хотіти зробити Х» [5, с. 8–9].

Г. Франкфурт зазначає, що наявність тільки бажань першого порядку ще не свідчить про створення особистості, тому що будь-який внутрішній конфлікт зруйнує цілісність сформованого Я. Бажання другого порядку забезпечують стійкість Я, унеможливаючи його руйнацію в ситуації конфлікту, оскільки бажання другого порядку — це вольове зусилля, яким пригнічується одне з бажань першого порядку під час виникнення суперечності між ними. Г. Франкфурт припускає, що бажання другого порядку можуть бути протилежні один одному, але разом він вважає, що для вирішення внутрішнього конфлікту особистість здатна сформулювати бажання третього, четвертого, п'ятого й інших порядків. Головне — сам факт наявності ієрархічної структури мотиваційної та вольової сфер особистості, які формують механізм утримання цілісності Я протягом певного часу. Звісно, ця ієрархія не може виглядати як перевернута піраміда, адже кількість рівнів в ієрархії бажань обмежуються здоровим глуздом і тим, що Г. Франкфурт назвав «рятівною втомою» [5, с. 16].

М. Братман розвиває подібну концепцію формування Я, але вважає, що Я формується не тільки завдяки бажанням першого і другого порядків, але й завдяки рефлексії різних рівнів. Коли в індивіда ви-

никає бажання виконати певну дію — у термінології Г. Франкфурта — це бажання першого порядку, — усвідомлення відбувається на основі слабкої рефлексії, оскільки особистість отожднює себе з цим бажанням. А це є першим кроком до утворення Я. Поодинокі мотиви об'єднуються у плани, а рефлексії першого порядку — в оцінні судження. Сукупність останніх призводить до створення установки щодо саморегуляції діяльності особистості. Виникнення такої установки означає, що особистість повністю набула самосвідомості [3, с. 82].

Отже, ідентичність особистості розуміється не тільки як результат привласнення діяльності, а й як набуття особистістю самосвідомості, формування її Я. Така двоїстість обумовлена тим, що основними рисами особистості як суб'єкта діяльності є самосвідомість і виконання діяльності. Концепції, що розглядають ідентичність із практичного боку, об'єднують ці два розуміння ідентичності, оскільки виконання діяльності й усвідомлення її результатів як власних є реалізацією людини як особистості, а формування цілісного Я необхідне для того, що К. Ровейн називає «феноменологічною перспективою» — утворення позиції, із якої здійснюється діяльність [20, с. 17]. Ідентичність особистості, на її думку, полягає в тяглоті в часі цієї феноменологічної перспективи, або позиції першої особи, свідченням чого є спогади особистості. Здатність порівняти свій теперішній стан із минулим станом означає, що протягом цього часу особистість зберігала тяглість цієї позиції першої особи. Збереження такої феноменологічної тяглості можливе, якщо зберігається цілісне й кількісно незмінне Я.

Тобто, з позиції практичного підходу, проблема ідентичності особистості полягає у збереженні цілісного Я протягом часу, що проявляється у відчутті протяжності власного буття, коли шляхом звернення до спогадів особистість порівнює минулий досвід зі своїм теперішнім станом. Якщо особистість, що існує зараз, усвідомлює минулий досвід як свій і приписує його теперішньому Я, то це свідчить, що така особистість протягом усього цього часу зберігала власну ідентичність.

М. Шехтман вважає, що проблема ідентичності особистості в часі полягає не в пошуку надійного критерію, який би пояснював, чому в різні моменти часу особистість залишається тотожною собі, а в проясненні того, що необхідно для існування ідентичності. Тому, на її думку, проблема ідентичності криється в характеристизації. Характеризація — це питання про те, які дії, риси та досвід особистість приписує собі. Ідентичність особистості полягає більше у встановленні зв'язку між елементами свідомості особистості та її діями, аніж у відношенні між різними етапами буття особистості [21, с. 100]. Для того, щоб

можна було сформулювати судження про власну ідентичність, особистість повинна порівняти дії і досвід, які вона собі приписує зараз і в минулому. А для цього необхідно, щоб в неї залишалось цілісне Я і щоб особистість могла приписувати дію собі. Ці дві умови реалізуються тоді, коли в особистості сформований механізм атрибуції діяльності, оскільки необхідність розглядати дії як свої і відрізнити свої дії від чужих лежить в основі формування Я особистості. Тобто, хоч ідентичність проявляється як тривале в часі цілісне й кількісно незмінне Я особистості, по суті це процес, який включає постійне приписування дії, ототожнення суб'єкта діяльності з цією дією, порівняння свого минулого стану, минулого досвіду з щойно приписаним.

Онтологічна ідентичність vs практична ідентичність

Окреслене вище практичне розуміння ідентичності суттєво відрізняється від того, що розвивається в онтологічних концепціях аналітичної філософії. Відмінності стосуються трьох ключових елементів моделі ідентичності: (1) розуміння особистості, (2) витлумачення ідентичності, (3) пояснення способу збереження ідентичності в часі.

В онтологічному підході особистість розуміється як сутність, що має свідомість і самосвідомість. Онтологічний підхід в аналітичній філософії починає свій розвиток від переосмислення локкіанської концепції ідентичності. Відповідно, за основу береться тлумачення особистості Дж. Локка, а саме його судження про те, що «особистість — розумний індивід, який має розум і рефлексію та розуміє себе як себе» [11, с. 188]. Тобто особистість — це сутність, що має свідомість і самосвідомість, а сама ідентичність часто зводиться до тягlosti психічних процесів у часі. Дж. Локк не обмежується тільки таким визначенням особистості. Він також розглядає особистість як суб'єкт покарання та винагород, як сутність, що здатна відповідати за свої вчинки [11, с. 198–199]. У практичній ідентичності реалізуються обидва тлумачення поняття «особистість». З одного боку, особистість — це сутність, що здатна діяти й відповідати за свої дії. З іншого — якщо б в особистості не було свідомості й самосвідомості, то не було б можливим приписувати цю дію собі. Таке розуміння ідентичності обґрунтовує Г. Стросон, який здійснив усебічне дослідження ідентичності особистості в локкіанській концепції. Він описав особистість як сполучення трьох компонентів: матеріального тіла, нематеріальної душі й третього компоненту — діяльності [24, с. 9]. Обґрунтування ідентичності через протяжність у просторі й часі певного фізичного

тіла або тяглості свідомості — це спосіб опису проблеми ідентичності в онтології. Проте саме третій компонент є найбільш вагомим для аналізу проблеми ідентичності, оскільки тотожність індивіда із самим собою означає відмінність від інших. Пояснити унікальність конкретної особистості як одиничної сутності через звернення до тяглого в часі буття фізичного тіла або свідомості неможливо. Тому Г. Стросон вважає за необхідне звернення до досвіду й діяльності. Включення цього компонента у структуру особистості пояснює, чому особистість є моральною сутністю, що здатна нести відповідальність за свої дії. Г. Стросон далі аналізує поняття «відповідальність». За його словами, відповідальність — це певне комплексне поняття, що охоплює три поля: поле зацікавленості (field of concernment), поле свідомості (field of consciousness) і поле відповідальності (field of responsibility). Перше стосується того, на що спрямована увага особистості. Вона охоплює всі предмети, яким особистість надає значення. Тяглість уваги особистості як певного психічного процесу визначає протяжність досвіду особистості [25, с. 24]. Друге поле — поле свідомості — пов'язане з рефлексією, тобто це увага, спрямована всередину особистості. Постійна робота рефлексії забезпечує континуум досвіду, який обумовлює відповідальність особистості перед собою [25, с. 27]. Моральна відповідальність, що пов'язана з третім полем, включена до поля свідомості. Моральна відповідальність — відповідальність перед іншими, вона не може сформуватися без тяглості досвіду й рефлексії. Отже, Г. Стросон показує, що практичне розуміння особистості як суб'єкта діяльності неможливе без звернення до онтологічного аспекту, але розгляд особистості суто з онтологічних позицій не дає повного бачення проблеми ідентичності й зводить її до одного аспекту — тяглості фізичних і психічних процесів у часі. Г. Стросон здійснює аналіз тільки локкіанської концепції ідентичності. Однак, на нашу думку, подібний погляд на особистість і її структуру цілком притаманний іншим філософам, які розвивають практичне розуміння ідентичності.

Із різниці в тлумаченні поняття «особистість» впливають інші відмінності між онтологічним і практичним підходами до проблеми ідентичності особистості. Онтологічний підхід розглядає ідентичність як зв'язок між етапами буття особистості в часі. Цей зв'язок витлумачується як відношення типу рівності, який не допускають ступенів якості. За словами Д. Парфіта, це відношення «все-або-нічого»: якщо замість рівності утворюється подібність, два етапи буття визнаються нетотожними, а значить особистість втрачає ідентичність [19, с. 298]. Практичний підхід до ідентичності розуміє її як зв'язок між

елементами Я, а також зв'язок між дією та її виконавцем, коли суб'єкт діяльності усвідомлює зроблене ним як свою діяльність. Проте такий зв'язок не витлумачується як формально-логічне відношення. М. Шехтман заперечує цей спосіб розгляду ідентичності. Вона вважає, що ідентичність як цілісність Я утворена із сукупності наративів [21, с. 100]. Практичний підхід звертається до опису ідентичності через атрибуцію діяльності, тому ідентичність — це процес постійного приписування діяльності собі й узгодження з попереднім досвідом. Зі свого боку такий спосіб бачення розширює проблемне поле категорії ідентичності особистості: якщо ідентичність — це певний процес, то є певний початок такого процесу. Тобто постає питання про формування Я особистості й становлення ідентичності. Онтологічний підхід залишає цей аспект поза увагою. До процесу набуття ідентичності частково звертається П. Грайс у своїй концепції загальних тимчасових станів. Він стверджує, що умовно вся сенсорна інформація, яку отримує людина за певну умовну одиницю часу, формує певний стан людини. Під час наступної одиниці часу ця сенсорна частково інформація частково або повністю змінюється, що призводить до формування нового загального тимчасового стану. П. Грайс обґрунтовував, що між такими загальними тимчасовими станами існує зв'язок, оскільки в кожен наступний загальний тимчасовий стан входить інформація про попередній. За рахунок того, що кожна частина попереднього загального стану тотожна частині кожного наступного загального тимчасового стану, особистість зберігає свою ідентичність у часі [4, с. 341–342]. Проте він не прояснив, як виникає цей зв'язок між частинами досвіду. Ідентичність розуміється як внутрішнє відношення, що існує в речах, буття яких має певну часову тривалість. Зокрема, П. Ф. Стросон стверджував, що немає сутностей без ідентичності (“No entity without identity”) [24, с. 21]. Д. Льюїс писав так: «Тотожність абсолютно проста і безпроблемна. Усе тотожне самому собі, ніщо не є завжди тотожним нічому іншому, крім самого себе. Ніколи немає проблем із тим, що робить щось тотожним собі. Ніщо не може перестати бути [тотожним]. І ніколи немає проблем із тим, що робить дві речі тотожними; дві речі ніколи не можуть бути тотожними» [10, с. 193]. Отже, онтологічний підхід розуміє ідентичність особистості як щось задане і статичне, що притаманне всім тяглим у часі речам, а практичний підхід ставить питання про формування ідентичності.

В онтологічному підході основним аспектом проблеми ідентичності особистості є питання про її критерії. За словами Е. Дж. Лоу, вимога обґрунтувати критерій ідентичності закладається у філосо-

фії Г. Фреге, хоча сам термін «критерій ідентичності» він приписує Дж. Остіну, який перекладав праці Г. Фреге, а також Л. Вітгенштейну, який також вживав це словосполучення, хоча й в іншому значенні [12, с. 2]. Г. Нунан зазначає, що критерій ідентичності — це логічно необхідні й достатні умови, які дозволяють стверджувати, що між певною означеною особистістю в один проміжок часу є відношення типу рівності з тією версією цієї ж особистості, що існує в інший проміжок часу. Він називає її проблемою специфікації. Проте він також говорить, що критерій ідентичності може розумітися як свідчення, або доказ, ідентичності (evidence) [14, с. 2]. Проблему критеріїв ідентичності особистості ми більш детально описали в іншій публікації [15]. Зазначимо, що позиція, за якою ідентичність особистості може бути зведена до критерію чи критеріїв, називається редукціонізмом. Більшість представників онтологічного підходу, за винятком анімалістів Е. Олсона й П. Сноудена, обстоюють редукціоністський погляд. Практична ідентичність не може бути зведена до критерію чи критеріїв, оскільки мислиться інакше, ніж в онтологічному підході: в основі практичної ідентичності лежить механізм атрибуції, тож, ідентичність особистості — це процес постійного підтримування цілісності Я. Отже, практичний підхід розглядає ідентичність особистості як відновлювальну, а не сталу як в онтологічному підході.

Ідентичність у практичному підході неможливо втратити, оскільки, щоб перестати бути ідентичною, особистість повинна припинити виконувати діяльність або припинити усвідомлювати виконані нею дії як свої. В онтологічному підході ідентичність як відношення типу рівності порушується, якщо етапи не є симетричними щодо один одного, або втрачається транзитивність, що можливо, наприклад, у наслідок як повільного забування, так повної або часткової різкої втрати пам'яті.

Крім того, механізм атрибуції діяльності дає впевненість особистості у власній ідентичності в майбутньому. Особистість реалізує себе в діяльності й розглядає свою майбутню діяльність як майбутній проект себе. Онтологічний підхід також розвиває спробу розглянути ідентичність у майбутньому, але цей аспект є доволі проблемним: майбутнього етапу буття, із яким особистість порівнювала б свій теперішній стан, наразі не існує. Проблема критерію ідентичності, який би обґрунтовував ідентичність особистості у площинах теперішнє та минуле, не розв'язана. А відтак, немає підстав екстраполовати ідентичність у майбутнє. Представники онтологічного підходу намагаються розв'язати цю проблему. Однак це призводить до введення додаткових умов і складних правил, наприклад, як це зробив Г. Нунан

[14, с. 137]. На наш погляд, подібне обґрунтування додаткових правил радше ускладнює ситуацію, а не розв'язує її.

Висновки

Порівняння практичного й онтологічного підходів показує, що в них є багато спільного, але також наявні відмінності. Практичний підхід вводить проблему ідентичності в площину практичної філософії, зберігаючи водночас основні аспекти проблемного поля, а саме: проблема ідентичності в обох підходах розуміється як тотожність особистості із самою собою протягом певного часу; це внутрішнє відношення, яке пов'язане з тяглістю свідомості. Відмінності між зазначеними підходами стосуються витлумачення особистості, розуміння ідентичності та механізму її підтримання. Якщо онтологічний підхід розуміє особистість як самосвідомого суб'єкта, а ідентичність — як формально-логічне відношення типу рівності між різними часовими відрізками в бутті особистості, то у практичному підході особистість розглядають не тільки як наділену свідомістю й самосвідомістю сутність, а і як суб'єкт діяльності, що формує цілісність власного Я шляхом приписування виконаної діяльності собі. Ідентичність — зв'язок між дією та її виконавцем, що проявляється як збереження феноменологічної перспективи протягом певного часу. В онтологічному підході ключовим питанням є обґрунтування критерію, що лежить в основі ідентичності. Ідентичність у практичному підході не зводиться до критерію чи критеріїв, а полягає в постійному підтриманні цілісного Я через приписуванні діяльності собі.

Отже, онтологічний підхід розуміє ідентичність особистості як сталий зв'язок між етапами, а практичний підхід — як динамічний процес постійного відтворення Я особистості.

References

1. *Ayers M.* Locke: Epistemology and Ontology. Vol. 2. Ontology. London and New York: Routledge.
2. *Bratman M.E.* Responsibility and planning. *The Journal of Ethics*. 1997. № 1. P. 27–43.
3. *Bratman M.E.* Structures of Agency. Essays. Oxford: Oxford University Press, 2007.

4. *Grice H.P.* Personal identity. *Mind*. 1941. № 50. P. 330–350.
5. *Frankfurt H.G.* Freedom of the will and the concept of person. *The Journal of Philosophy*. 1971. Vol. 68. № 1. P. 5–20.
6. *Korsgaard C.* Personal identity and the unity of agency: A Kantian response to Parfit. *Philosophy & Public Affairs*. 1989. № 18. P. 101–132.
7. *Korsgaard C.* Self-Constitution: Agency, Identity, and Integrity. Oxford: Oxford University Press, 2009.
8. *Korsgaard C.* The Constitution of Agency: Essays on Practical Reason and Moral Psychology. Oxford: Oxford University Press, 2008.
9. *Korsgaard C.* The Sources of Normativity. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
10. *Lewis D.* On the Plurality of Worlds. Oxford: Basil Blackwell, 1986.
11. *Locke J.* An Essay Concerning Human Understanding / ed. by A. S. Pringle-Pattison. Oxford: The Clarendon Press, 1924.
12. *Lowe E. J.* What is a criterion of identity? *The Philosophical Quarterly*. 1989. Vol. 39. № 154. P. 1–21.
13. *Mackie J. L.* Problems from Locke. Oxford: Clarendon Press, 2005.
14. *Noonan H. W.* Personal Identity. London: Routledge, 2003.
15. *Olifer O. Y.* The criteria of personal identity in Anglo-American philosophy (in Ukrainian). *Actual Problems of Mind*. 2017. № 18. C. 129–147.
16. *Olifer O. Y.* The narrative approach to the problem of personal identity in analytic philosophy (in Ukrainian). *Actual Problems of Mind*. 2020. № 21. C. 46–61.
17. *Olifer O. Y.* The normative or ethical approach to the problem of personal identity in the contemporary Anglo-American philosophy (in Ukrainian). *Actual Problems of Mind*. 2019. № 20. C. 29–45.
18. *Parfit D.* Personal identity. *Philosophical Review*. 1971. № 80. P. 3–27.
19. *Parfit D.* Reasons and Persons. Oxford: Clarendon Press, 1984.

20. *Rovane C.* The Bounds of Agency: An Essay in Revisionary Metaphysics. Princeton : Princeton University Press, 1998.
21. *Schechtman M.* Staying Alive: Personal Identity, Practical Concerns, and the Unity of a Life. Oxford : Oxford University Press, 2014.
22. *Sider T.* Criteria of personal identity and the limits of conceptual analysis. *Philosophical Perspectives*. 2001. Vol. 15. P. 189–209.
23. *Stors M.* The Diachronic Mind: an Essay on Personal Identity, Psychological Continuity and the Mind-Body Problem. Dordrecht, Boston, London : Kluwer Academic Publishers, 2001.
24. *Strawson G.* Locke on Personal Identity: Consciousness and Concernment. Princeton and Oxford : Princeton University Press, 2011.
25. *Strawson P.* Analysis and Metaphysics : an introduction to philosophy. Oxford : Oxford University Press, 1992.
26. *Williams B.* Problems of the Self : Philosophical Papers 1956-1972. Cambridge : Cambridge University Press, 1973.

COMPARISON OF PRACTICAL AND METAPHYSICAL APPROACHES TO THE PROBLEM OF PERSONAL IDENTITY IN ANALYTIC PHILOSOPHY

Olena Olifer

Abstract. The paper considers the problem of personal identity in analytic philosophy, which is a question of why a person remains identical to themselves over time, and what personal identity grounds on. In analytic philosophy, the problem of personal identity is usually considered in metaphysics. However, as Derek Parfit has shown, the problem of personal identity is not what matters in metaphysics. He suggests that it should be revised in ethics. Due to his influential works, the problem of personal identity starts being considered in practical philosophy. Since the 1980s, analytic philosophers have been developing two approaches to the mentioned problem. The first approach is the normative one. According to it, personal identity turns a human being into a moral agent. Without identity, an individual cannot become a person at all. The other approach is narrative one, which explains that a person combines different experiences into a narrative, and that is the way for a person to remain the same over time. Despite the differences between the two approaches, they both base on the same conceptual model – the notion of practical identity. In this paper, we suggest that narrative and normative theories of personal identity should be viewed within the practical approach to the problem, which opposes the metaphysical approach. This article outlines the key ideas of the practical approach to personal identity and compares it to personal identity in metaphysics. These three key points are the understanding of the notion of a person, the interpretation of identity and the way to consider the problem of identity criterion or criteria. In the practical approach to identity, a person is an agent. Identity is viewed through the concept of the attribution of actions. Personal identity consists of the unity of one's self. The question of personal identity criteria becomes a question of reidentification. Personal identity is based not on criterion but on the mechanism of action attribution. As compared to the understanding of personal identity in metaphysics, the practical way to consider it highlights that identity is a process of keeping the unity of one's self over time using action attribution.

Keywords: agent, attribution of action, personal identity, practical identity, personal identity criterion, analytic philosophy.

Надійшла до редакції 12 серпня 2023 р.

Оліфер Олена Євгеніївна

Кафедра філософії

Криворізький державний педагогічний університет

просп. Гагаріна, 54

м. Кривий Ріг

50086

Olifer Olena

Department of Philosophy

Kryvyi Rih State Pedagogical University

Gagarina ave., 54

Kryvyi Rih

50086

<https://orcid.org/0000-0002-8837-5514>

olifer.olena@kdpu.edu.ua

<https://doi.org/10.31812/apm.7682>